

DEMÉNY PÉTER

KÉT VÁLLAL ÍR

John Updike: *Nyúlcipő*

■ John Updike tetralógiája az amerikai létbe vetett ember sorsát ábrázolja. Ez a tankönyvíví mondat a fantáziátlansága ellenére igaz. Egyik ismerősöm mondta, hogy a „Nyulakban” az író nyomon követi az amerikai élet változásait, így írja sorozatát. Tíz év morzsányi idő a történelemben, rengeteg idő viszont egy ember életében. Tíz év alatt felnőtte válik a gyermeked, megereszkedik a melled, visszeres lesz a lábadd, rákgyanús tünetek motoznak a szervezetedben, otthagysz a korábbi munkahelyed, stb. A lehetőségek száma végtelen, szemben az étellel.

Gondolom, Updike éppen ezt mutatja be, azzal az egyéni különbséggel, amely egyrészt egy nagy író, másrészt egy hús-vér ember sajátossága. Mert bármennyire is ódzkodtam Updike-tól, bármennyire is nem éreztem olyanok, mint nemzedéktársai közül Styront, ismét megmutatkozott, milyen jelentőséggel bír, hogy az ember melyik könyvhöz nyúl először. A *Szegényházi vásárt* szerettem, de nem annyira, *Az eastwicki boszorkányok* irritált. Közben az évek teltek velem is, és íme, közelebb vagyok az ötvenhez, mint a negyvenhez, midőn a Nyúl-tetralógia a kezembe kerül.

Pontosabban annak első darabja, a *Nyúlcipő*. Ez is érdekes, ahogy figyelünk valamire. A neten láttam, hogy a 21. Század Kiadó új fordításban megjelenteti az egész életmű-

vet, legalábbis a fontosabb darabjait. Réz Ádám és Göncz Árpád jó fordítók, ráadásul a *Nyúlcipő* mégsem a *Zabhegyező*, nyelve nem a szlengből veszi ízeit és zamatait, itt tehát más megfontolások dönthettek.

Gy. Horváth László is jó fordító, s Updike mondatai úgy gördülnek, mint a nagy regényeké szoktak: érzékletesen és visszavonhatatlanul. A főhős, Harry Armstrong, abba a szereplőcsaládba tartozik, melynek első megjelenése talán Melville *Bartleby, az írnok* című nagyelbeszéléséhez köthető. Bartleby soha semmit nem akar, elvégzi a munkáját, de semmi egyebet nem vállal, fél a felelősségtől. Harry is így sodródik bele az életébe: gyermeke lesz, meg nősül, egyszer csak rájön, hogy unja, kilép belőle, közben a felesége terhes, amikor szülnie kell, visszalép, aztán az elhagyott szerelméhez is visszamenne, de már nincs kihez.

Gondolom, a Nyúl név is innen származik: a futó amerikai, az amerikai futó, ez Harry. Azoknak az irodalmi szereplőknek az óriási családjába tartozik, akik nem élnek, csak történik velük az élet. Mint Csehov csinovnyikja vagy Kafka epizodistái, ők sem értik valójában, hogy mi is zajlik, nem urai a történéseknek, egyetlen döntésük sincs, amely másféle irányt szabna életüknek, hiszen a futkosást mégsem lehet döntésnek nevezni. Csehov, Kafka és a többiek sorsa sem

volt valami szívderítő, az ember mégis áltathatta magát azzal, hogy itt egy terpeszkedő, illetve egy halódó birodalom állampolgárai szenvednek. Amerika azonban nagy, demokratikus, dinamikus ország – és mégis, mégis lehet szenvedni benne, ami nyilván csak az örök kamaszoknak meglepetés.

Ezen a meglepetésen túl van egy jó meglepetés is, amit már említettem, most viszont hangsúlyozom: Updike nagyon szépen megcsinálja ezt a sorsot, ezt a végzetet. Mindenki hiteles: Harry éppúgy, mint alkoholista felesége, Janice, Ruth, az örömlány, aki Harry szerelme lesz, éppúgy, mint Tothero, Harry egykori kosáredzője, Eccles tiszteletes, aki Harry üdvösségéért küzd, éppúgy, mint a környezet, Brewer, ahol a regény játszódik.

Réz Pál azt mondta egy *Zárórán*ban, hogy a mai magyar irodalomból a részvétet hiányolja a legjobban. Nos Updike-ből nem hiányzik. Már a mottó, a Pascal *Gondolatokjából* vett idézet is ezt sugallja: „A kegyelem indításai, a szív keménysége; a külső körülmények.” Ahogy Pascal, Updike sem ítélkezik, s ez jót tesz a könyvnek. „Most, hogy felöltözött, Harry megnyugszik. Amikor felébredt, valahogy visszatért a világ, amit otthagyt. Hiányzott neki Janice nyomasztó jelenléte, a kölyök meg a visítózása, a saját falai. Nem is értette, mit csinál. De ezek az alig megkapirgált reflexek most elhalnak, előtörnek a mélyebb ösztönök, azt súgják, hogy igaza van. Szabadság veszi körül mindenfelől, mint az oxigén; Tothero levegőörvény, ez az épület, a város utcái egyszerű lépcsők, sikátorok az úrben. Végtelen gonddal igazgatja a nyakkendőjét, mintha a nyakkendőbog kis vonalait, Tothero ingének gallérja, az ő nyaka töve egy csillogó szárai volnának, amelyek, mire

végez, az egész univerzum pereméig kiágaznak. Ő a dalai láma.” (59.) Egyszerűen egy olyan emberről van szó, aki egy futószalagon száguld, ezért nem tudja, mi a szeretet, mi a szerelem. De ez a mondat is az olvasó következtetése – Updike csak ír, csak bemutat, csak ábrázol, csak lélegezteti ezt a világot.

Nincs menekvés. Harryt valami örült szomjúság, valami gyötrő bűntudat hajtja, és nem jön rá, hogy ha leállna, tán éppen mellette bugyogna fel a forrás. Igazolásra, bizonyítékra van szüksége, ezért veszi rá Ruth-ot, hogy megtegye neki, amit a klienseknek meg szokott. Inkább vállalja a szégyent, csak hogy ne különbözzön a többiektől; azt hiszi, hogy ha nem tud szeretetet nyújtani, akkor más sem szerethet őszintén, illetve hogy ilyen gesztusokban rejlik az őszinteség.

Gondolkodtam, kik lehetnének Updike társai. Styron éppen a történelemben tett kirándulása, az 1831-es néger zendülésből írt regénye miatt tűnik számomra maradandónak. De ki az, aki a mindenkori māt írja, még hozzá úgy, hogy minden keserű következtetés ellenére az ember mégis a pikareszket érezze, és csak a következtetései mutassanak valami sötétebbre. Bármilyen különös, először Hrabal, azután Grass jutott eszembe, a maiak közül pedig Bourdeaut és Seethaler. A maga módján mindegyik borzalmakról beszél, mégis szívesen olvasom őket. Amikor a könyvük végére érek, megborzongok: pikoló a nácizmusban, dobos a hitlerájban, boldogság az elmebajban, hegyi ember a boldogtalanságban. Addig azonban érdekes, szívbe markoló, lendületes, örvényes mindegyik, mintha az író az egyik vállát megvonná, a másikat pedig nem. A fordulatosság és az írás öröme mindegyik könyvben megvan.